Rutyński Michajlo. Dynamika rozwoju uzdrowiska Zaleszczyki w dobie Rzeczypospolitej Polskiej (1918-1939) // Turystyka, Sport i Zdrowie: czasopismo naukowe. – Opole, 2014. – Nr 5. – S. 4–14.

MICHAJLO RUTYŃSKI

# Dynamika rozwóju uzdrowiska Zaleszczyki w dobie Rzeczypospolitej Polskiej

## Abstract

### The dynamics of development Zalishchyky resort in the era of the Polish Republic

Key words:
*Resort Zalishchyky, development of recreational infrastructure*.

In the 20-30th years of XXth century thanks to a concentrated campaign among the population of Polish Republic was established fashion travel eastern lands, especially in ethnographic most scenic areas Hutsulschyna, Pokuttia and West Podolia. As a result, more than half a hundred towns in western Ukraine in the 30th years of XXth century have received resort status, and actively develop the infrastructure of recreation. Across Poland, tourist agencies "Orbis" with great success realized in carried trips to vacation at the beach resort "Polish Riviera".

Shows the specificity of the creation and the development of recreational infrastructure as well as an increase in tourists in the resort Zaleshchyky in the era of the Polish Republic.

## Streszczenie

Słowa kluczowe:
*Uzdrowisko Zaleshchyky, rozwój infrastruktury rekreacyjnej*.

W 20-30 r. XX wieku dzięki skoncentrowanej kampanii reklamowej wśród ludności Rzeczypospolitej Polskiej powstała moda na podróży w zanedbani ziemie wschodnie, przede wszystkim w etnograficzne najbardziej malownicze tereny Huculszczyzny, Pokucia i Zachodniego Podola. W rezultacie, więcej niż pół setki miasteczek w zachodniej Ukrainie w latach 30-tych XX wieku otrzymały letniskowy status i aktywnie rozwijały infrastruktury rekreacji. W całej Polsce w agencjach turystycznych "Orbis" z wielkim powodzeniem realizowano wycieczki na wakacje w ośrodku plażno-rekreacyjnym "polskiej Riwiery".

Przedstawiono specyfikę tworzenia oraz rozwóju infrastruktury rekreacyjnej jak również wzrost turystów w uzdrowisku Zaleshchyky w dobie Rzeczypospolitej Polskiej.

## Wstęp

Західному Поділлю, з огляду на тривалий час перебування у складі Австро-Угорської імперії, а згодом Польської республіки, притаманна низка специфічних рис розвитку курортно-рекреаційної сфери. Особливої актуальності й ваги ретроспективно-географічні дослідження цих специфічних рис набувають зараз – у період відродження традиційних для даного терену форм природокористування, і передусім рекреаційного природокористування, та формування на цій основі пріоритетних завдань та дороговказів сталого геопросторового розвитку даного регіону.

Мета цієї праці – стислий історико-географічний аналіз особливостей формування та територіальної організації курортно-відпочинкового осередку Заліщики у Західноподільському Придністров'ї у першій половині XX ст., коли рекреація перетворилася для досліджуваного терену в одну з провідних галузей господарської спеціалізації і принесла йому славу одного з ексклюзивних курортних районів Центральної Європи.

## Przegląd głównych źródeł

Краєзнавча спадщина дослідників Західного Поділля першої половини XX століття вражає. Лише побіжний огляд тогочасної краєзнавчої бібліографії дає сучасному дослідникові близько півтори сотні літературних першоджерел для всебічного ретроспективно-географічного аналізу природно- й суспільно-географічних передумов, геополітичних, економічних і навіть локально-патріотичних чинників формування в першій половині XX століття в Західноподільському Придністров'ї успішної і ринково-конкурентоздатної територіальної курортно-рекреаційної системи (ТКРС). Чільними серед цих літературних першоджерел (від академічних монографій до коротких заміток у періодиці), де пером очевидців і споживачів описано характерні риси структурно-функціональної та територіальної організації вище згаданої ТКРС, є:

- Д-р Т. Цибульський. Заліщики: кліматичний курорт Подільського Придністров'я (1925) [1],
- Д-р Сабатовський. Кліматичні особливості Дністровського каньйону і Покуття та їхня цінність для польської кліматотерапії (1927) [2],
- Стенз Е. Вимірювання сонячного випромінювання в Заліщиках і Закопаному (1928) [3],
- Кіларський Я. Заліщики (1928) [4],
- Кунзек Т. Наше Поділля. Опис туристично-краєзнавчий Тернопільського воєводства (1930) [5],
- Шварц Й. Заліщики й околиця. Путівник краєзнавчий (1931) [6],
- Паримончук Ф. Лікувальні чинники клімату Заліщиків (1936) [7],
- За сонцем до Заліщиків (1937) [8],
- Свято збору винограду в Заліщиках (1936, 1937) [9],
- Відповідні розділи в тогочасних бальнеологічних працях і курортних путівниках Тернопільщиною [10], С. Левицького, М. Орловича, Т. Пращила [11], д-ра Сабатовського [12], Л. Корчинського й А. Сабатовського [13], п. Йотсава [14], за ред Ч. Рокицького [15], за ред Г. Піотровського [16], за ред. С. Левантовича [17], довідниках [18], спогадах [19] тощо.

Названі праці, а також численні дописи в тогочасній періодиці і спогади рекреантів, є цінним джерелом історичної географії курортно-відпочинкових місцевостей Західного Поділля перед- і міжвоєнного періоду (10-і–30-і рр. XX ст.). Тим паче, що вони підготовані на основі особистих вражень від оздоровлення в місцевих курортних місцевостях, а відтак містять низку оригінальних авторських спостережень і фактологічних деталей.

## Wyniki badań

Початок XX століття в Галичині ознаменувався активізацією масового туристичного руху. В цей період остаточно сформувався основний "пік" туристичної активності – літній (літниськовий). Суттєво ускладнилася і територіальна організація курортно-відпочинкових місцевостей. Дедалі очевиднішу конкуренцію й попросту відпочинкову альтернативу дорогим бальнеологічним курортним центрам Передкарпаття та літниськовим центрам Карпат з 20-х років XX століття почали складати рекреаційні місцевості понад Дністром.

Ще на початку XX століття М. Орлович одним з перших звернув увагу громадськості на перспективність рекреаційного освоєння долини Дністра і формування тут унікальної в кліматичному відношенні Заліщицької ТКРС загальнодержавного значення. Сприятливими чинниками для цього, поряд з теплим кліматом, М. Орлович називав "винарні і величезні сади південних фруктів, зокрема вишні і полуниці, з огляду на які надавалися б вони для фруктового оздоровлення… іншою атракцією був би Дністер, вже тут доволі широкий, придатний і для чудових купалень, і для організації веслярського спорту…"; "бракує тут, однак, ще хоч якихось облаштувань для зручності гостей" [20].

У 20-30-і рр. XX століття завдяки масовій цілеспрямованій агітації населення Польської республіки склалася мода на подорожі в економічно занедбаніші східні землі, і передусім в етнографічно найколоритніші терени Гуцульщини, Покуття й Західного Поділля [21]. Внаслідок цього понад чверть населених пунктів Західноподільського Придністров'я у 30-і рр. XX століття набули офіційного статусу літниськ і переживали будівельно-рекреаційний "бум". По всій Польщі в агентствах туристичної спілки "Orbis"[1] з неабияким успіхом реалізувалися тури на літниськове побутування в такі новомодні водно-рекреаційні осередки Придністров'я ("Дністровської Рів'єри" у тогочасних рекламних проспектах) як Заліщики, Старі Заліщики, Добрівляни, Окопи Святої Трійці та ін.

Кліматичні умови тогочасної Польської республіки обмежували можливості літньої пляжної рекреації північними приморськими курортами з нестійкою навіть посеред літа штормово-циклонічною погодою і недостатньо прогрітою акваторією Балтійського моря. Натомість, рекреаційні місцевості понад Дністром дуже швидко здобули славу й успішно позиціонували себе на ринку рекреаційних послуг як найпівденніші, найсонячніші й найтепліші пляжно-відпочинкові літниська країни.

Наприкінці XIX – у міжвоєнний період XX століття територіальним стрижнем і усталеною "візиткою" курортно-відпочинкових місцевостей Західного Поділля стала Заліщицька ТКРС. У кожному туристичному потязі Польщі подорожуючий мав змогу переглянути промоційну брошуру із такою характеристикою Заліщиків: "Терен курорту лагідно підноситься від річкової луки (150 м. над р. м.) в північний бік і переходить в Подільське плато (260 м. над р. м.)… Найбільша кількість погожих днів в Польщі, потужний вплив сонця, дякуючи нахилу терену на південь і місцевій рефлексії сонячних променів, вітровий затишок та особлива чистота й лагідність повітря творить тут – в каньйоні Дністра – осяйний острів сонця, чогось подібного марна справа шукати в інших околицях Польщі" [22].

Після широкого визнання курорту природно-рекреаційні особливості Західноподільського Придністров'я стали предметом наукових студій ряду авторитетних учених кліматологів, курортологів, географів-краєзнавців. Так, польський метеоролог Е. Стенц 1928 року на шпальтах наукового часопису "Космос" на підставі аналізу даних багаторічних метеоспостережень прирівнював Заліщицький курорт за основними рекреаційно-кліматичними характеристиками до прославлених курортів Адріатики; роком раніше кліматолог д-р Сабатовський – до чорноморських курортів. Місцеві курортологи першої половини XX-го століття, загострюючи увагу на температурному максимумі, констатували: "Особливий мікроклімат сонячного пляжу з винятковою силою сонячного опромінення і температурою повітря, що нерідко доходить до 55 – 58 °С {зрозуміло, просто неба, а не в затінку – М. Р.}, уподібнює ту частину Заліщиків до північно-африканських кліматооздоровчих станцій" [23]. А авторитетний подільський краєзнавець Т. Кунзек, порівнюючи усереднені сезонні криві атмосферних показників, стверджував: "Заліщики, що володіють справді південним кліматом, цілком заслуговують називатися "польським Мераном"[2] [24]. Тут мусимо зауважити, що тогочасні учені-кліматотерапевти оперували не стільки даними Заліщицької метеостанції при Державному інституті садівництва, яка знаходилася на вищому гіпсометричному рівні і була відкрита для вітрів, скільки метеопоказниками, які знімали безпосередньо на курортному пляжі.

Стан розвитку рекреаційної інфраструктури Заліщицького курорту ілюструють такі промовисті факти:

- ✓ "На курорті ординує вісім лікарів, є сучасний госпіталь, рентген, діатермія, дім здоров'я і два стоматологічні заклади. Всі готелі і пансіонати мають електричне освітлення, воду і каналізацію… Пансіонатів є двадцять, з них два відкриті цілий рік, і два готелі" [25] – "Гранд" і "Центральний" (з однойменними ресторанами),

[1] (один з офісів "Orbis" працював у Заліщиках на вул. Св. Станіслава)

[2] Меран (нім.) або Мерано (італ.) – прославлений завдяки м'якому цілющому клімату альпійський курорт Північної Італії на р. Адідже – М. Р.

розташовані на центральній вул. Собєського. Скромніші умови пропонував розташований тут-таки поблизу готелів заїжджий дім Германа Роллера. “Крім того є декілька другорядних готелів” [26];

- ✓ “Пансіонати: Офіцерський будинок відпочинку в чотириповерхових будівлях, оснащених з комфортом, місткістю понад 200 номерів, відкритий з 15 квітня по 15 листопада, “Сонячний”, “Пляж”, “Єленівка”, “Світ”, “Пансіонат Старжинських”, “Ustronie” “Затишок”, “Оаза”, “Naglerowka”, “Здоров’я”, пансіонат п. Воглової, “Світлий” і пансіонат п. Соколової” [27]. Серед української інтелігенції особливою популярністю користувався пансіонат “Київ” родини Максимовичів, розташований у вишневому саду над Дністром;
- ✓ “Серед тих садів… у селянських хатах і приватних віллах є покої для винаймання… (в кількості близько 200 покоїв)” [28]. “Приватне помешкання в Заліщиках чи сусідніх Добрівлянах, серед садів поблизу річки чи оддалік від неї, можна винайняти на місці, або листовно через Курортну комісію” [29]. “Місячна вартість покою від 70–80 зл. залежно від умов. Цілковите утримання (проживання з харчуванням) однієї особи вартуватиме 200 злотих/місяць” [30];
- ✓ “До санітарного округу Заліщицького курорту належать місцевості Старі Заліщики і Добрівляни…” [31];
- ✓ “Більші групи туристів в часі літньої феєрії можуть розміщатися в школах. Місцевий відділ ПТТК утримує в літньому сезоні притулок на 20 ліжок в учительській семінарії” [32];
- ✓ “Сонячний пляж біля залізничного мосту має кабінки для переодягання, дві просторі огороджені площадки, дерев’яні сходні до води, ресторанний павільйон, лежаки і коші. Пляж на Старих Заліщиках також має лежаки і коші” [33];
- ✓ “Лежаки, коші, пляжні парасольки, а також каяки, весельні і моторні човни уможливлюють яке кому до вподоби користування сонцем, повітрям і річковими купаннями. В павільйонах на пляжах можна отримати легкі закуски, прохолоджувальні напої і фрукти. Двічі впродовж дня курортний оркестр піднімає настрій і вносить різноманіття в пляжний побут. Після обіду елегантна курортна публіка зустрічається на післяполуденному концерті на пляжі, а увечері – при звучанні обраних публікою музичних творів у павільйонах і кав’ярнях. Аматори спорту послуговуються тенісними кортами, грають у футбол, волейбол і баскетбол, або вправляються у водних видах спорту. Не бракує також кінопоказів, виступів гарних театральних колективів, концертів і т. п. атракцій. Курортна комісія організовує цілу низку імпрез, як от народні забави, конкурси, змагання плавців і веслувальників” [34]. Аналогічні імпрези міська влада організовувала на базі Літнього театру князя Йозефа Понятовського в старому парку та на променаді біля обеліску на честь 200-річчя звільнення Відня в новому міському парку;
- ✓ “Сезон розпочинається в квітні і триває до пізньої осені” [35];
- ✓ “…виняткові чинники стягують на сонячний берег Дністра хвилі літникарів і курортників. Їхня чисельність стабільно зростає… 1924 року бавилося в Заліщиках близько 300 осіб, 1927 року – вже близько 3000 осіб з різних околиць Польщі” [36].

Медичне консультування рекреантам надавали такі відомі заліщицькі курортологи як д-ри Долинський, Ясинський, Мановарда і Розенбаум.

Рис. 1. Відпочивальники на пляжі “Сонячний” та біля човнової станції Т-ва веслувальників (фото запозичено з сайту http://europeana.eu). Пляжний термометр зафіксував типову температуру просто неба під палючим сонцем на рівні 51 °С.

Таблиця

Назва, розташування й місткість *основних* курортних пансіонатів і інших нічліжних закладів Заліщицького курорту станом на 1937 рік (за даними путівників)

| № | Назва закладу | Адреса | Місткість, місць |
|---|---|---|---|
| | | *пансіонати* | |
| 1 | Офіцерський будинок відпочинку | вул. Ген. Конажевського | 400 |
| 2 | “Пляж” | | 50 |
| 3 | “Мореля” | вул. Різницька | 45 |
| 4 | “Ірена” | вул. Садова, 1 | 30 |
| 5 | “Неаполь” | вул. Баторія, 6 | 30 |
| 6 | “Єленівка” | вул. Баторія, 32 | 30 |
| 7 | “Здоров’я” | вул. Нова | 30 |
| 8 | “Віта’ | вул. Ген. Конажевського | 25 |
| 9 | “Баллада’ | вул. Ген. Конажевського, 5 | 25 |
| 10 | “Казка” | вул. Нова | 20 |
| 11 | “Рів’єра” | вул. Добровлянська | 20 |
| 12 | “Устронь” | вул. Проста, 7 | 20 |
| 13 | “Світлий” | вул. Польова | 18 |
| 14 | “Яніна” | вул. Баторія, 5 | 15 |
| 15 | “Кресов’янка” | вул. Садова, 18 | 15 |
| 16 | “Старжинської” | вул. Головна, 17 | 10 |
| 17 | “Wrzos” | вул. Зелена | 12 |
| 18 | “Naglerowka” | с. Добровляни | 20 |
| | | *лікувальні заклади* | |
| 19 | Міський госпіталь | | 120 |
| | | *центральні готелі* | |
| 20 | “Варшава” | пл. Ринок | 30 |
| 21 | “Готель Герінгера” | пл. Ринок | 10 |
| 22 | “Готель Роллера” | вул. Собєського | 10 |
| 23 | “Адрія” | вул. Собєського | 10 |
| | | *туристичні бази/притулки* | |
| 24 | “Будинок туристичний” та інформаційне бюро ПТТК | обіч залізн. вокзалу | 80 |
| 25 | “Шкільний туристичний притулок” | | 30 |

У підпорядкуванні Курортної комісії перебували такі інфраструктурні об’єкти: два облаштовані пляжі з лежаками і павільйонами, човнові станції, курортний оркестр, курортний санаторій (відкритий у 1937 р.), метеорологічний майданчик, 4 бібліотечні абонементи, читальний зал із найсвіжішою періодикою (крім них, у місті функціонували ще читальні “Зірка” й “Українська бесіда” в Народному домі), екскурсійні автобуси та штат вишколених екскурсоводів і провідників Заліщицького відділу Подільського товариства туристично-краєзнавчого (у т. ч. – у спелеотури печерами в околицях сіл Кривче і Більче) та ін. Заліщицьке Бюро подорожей ПТТК організовувало також транскордонні тури на румунський бік Дністра та водні тури моторними човнами до польсько-радянського кордону [37]. Анонси усіх курортних подій регулярно публікувалися в міській газеті “Ехо Заліщиків”.

Рекреаційному “буму” дана ТКРС не в останню чергу завдячує налагодженню зручної комунікації із основними центрами генерування рекреаційних потоків. Основний потік літникарів традиційно прибував зі Львова й Тернополя пасажирськими потягами лінії

“Тернопіль – Копичинці – Чортків – Тлусте”. Проте в 30-і рр. для задоволення дедалі зростаючого напливу рекреантів була запроваджена низка спеціальних сезонних туристичних (вакаційних) потягів із Варшави, Познаня, Львова та Станіславова. Для зручності рекреантів із столиці, північних, західних і центральних воєводств Польщі з квітня по 15 вересня тричі на тиждень курсував потяг “Варшава – Заліщики” (через Коломию) із спальними безпересадочними вагонами. Такі ж безпересадочні вагони надавали в потягах “Львів – Заліщики” і “Станславів – Заліщики”. Крім того, з Коломиї, Тернополя і Чорткова в Заліщики курсували регулярні автобуси.

Відповідно до спеціальної угоди між Курортною комісією та дирекцією державної залізниці, для всіх рекреантів, які оздоровлялися в Заліщиках понад 14 діб, існували суттєві знижки на зворотній проїзд залізницею.

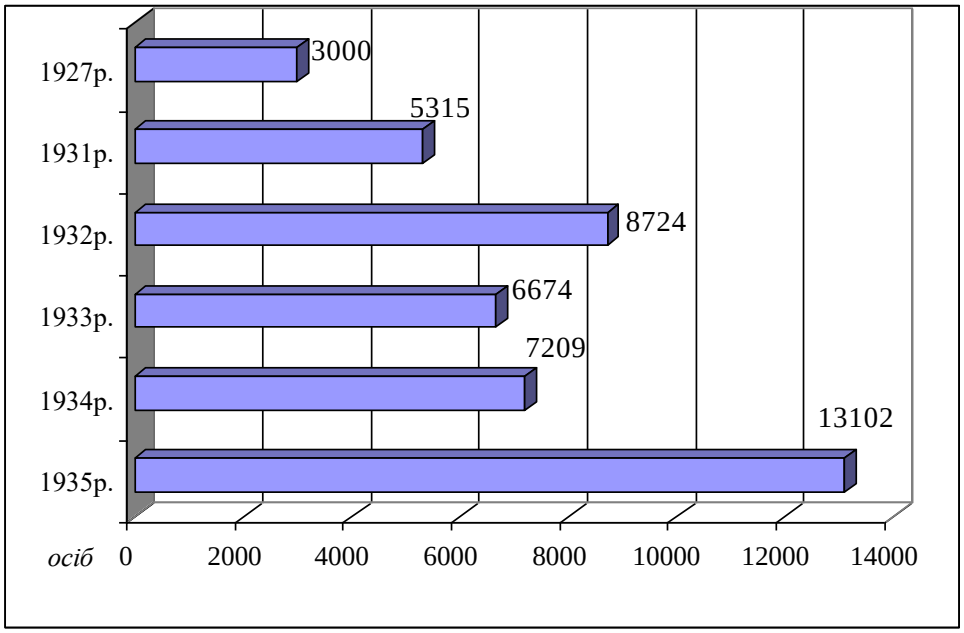


Рис. 2. Динаміка зростання чисельності сталих гостей-курортників у Заліщиках за 1927 – 1935 рр., осіб (вихідні статистичні дані зібрано зі згаданих вище джерел).

Рис. 2. ілюструє, наскільки динамічно розвивався курорт у 30-і рр. XX століття. Помітний спад у 1933 році пов’язуємо з жахіттями голодоморного геноциду українського народу по той бік Збруча – в УРСР. Адже багаті на врожай Борщівський і Заліщицький повіти тими днями приймали поодиноких скривавлених і напівживих утікачів з-за Збруча, яким поталанило прорватися крізь кулеметні заслони радянських прикордонних військ і врятуватися від голодної смерті. Геополітична ситуація в регіоні була доволі тривожною, що відлякувало зажиточних польських рекреантів, та й у душах української інтелігенції Галичини панували сум’яття й траур, що не могло не спричинити незначний спад кількості курортників.

Утім, уже літній сезон 1935 року приніс Заліщицькому курорту новий рекорд – чисельність сталих гостей-курортників (які оселялися на 7, 14 і більше діб) суттєво перевищила десять тисяч осіб! Таким чином, лише за перші п’ять років цілеспрямованої рекламної промоції й енергійних організаційних зусиль місцевих патріотів – членів Курортної комісії – Заліщицький курорт акумулював кільканадцять тисяч злотих інвестицій у розбудову курортно-рекреаційної інфраструктури й не лише зумів подвоїти кількість курортників, а й істотно розширив географію потоків відпочивальників за рахунок налагодження прямої комунікації із західно- й центральнопольськими воєводствами.

Загалом, у 30-і рр. минулого століття щороку в межах курортно-відпочинкових місцевостей Західноподільського Придністров’я займалися активним та етнокультурним туризмом, оздоровлялися в курортних пансіонатах, відпочивали в численних оселях-

літниськах і т. зв. “вакаційних колоніях” для шкільної і студентської молоді від 15 до 25 тисяч рекреантів. Адже ще на початку 30-х років XX століття слідом за провідними оздоровчими і відпочинковими курортами Галичини на курорті Заліщики запровадили систему соціальних знижок з метою продовження високого курортного сезону й залучення широких верств рекреантів.

“Величезну атрактивність Заліщикам забезпечують околиці, багаті як на цікаві пам’ятки, так і на неперевершені краєвиди на річках Дністрі і Сереті, на найбільші каньйони Поділля з фантастичними скелями, на водоспади і на села, що тонуть в розлогих садах…” [38].

Із Заліщиків розходилася мережа популярних масових туристичних маршрутів до визначних природних та історико-культурних об’єктів (редути епохи турецьких воєн (XVII ст.), система земляних шанців часів Кримської війни (1854), руїни замків у Червонограді, Окопах, Язлівці та ін., монастир у с. Хрещатик, печери біля сіл Кривче і Більче, печери села Лисичники Кошова та Лиличка, в яких селяни переховувалися від наскоків татар, печерний храм у Монастирку, атракційні стінки Дністровського каньйону (Стрілка, Чагар тощо), “кам’яні гриби” й скелі-останці на кшталт подільського Сфінкса в Голіградах, “дівочі сльози” та прокуті у стінках місця розвантаження високодебітних джерел, крутопаді каньйонів Серета і Тупи, Джуринський водоспад тощо), а розгалужена мережа одноденних автобусних екскурсій пропонувала не менш захоплюючі тури в етнографічні поселення Подільського Придністров’я, ознайомлення з побутом, багатою спадщиною матеріальної і духовної культури українців, старожитніми дерев’яними і муровано-дерев’яними церквами східного обряду із екзотичною, незвичною для польського міщанина архітектурою та внутрішнім оздобленням.

Межі Заліщицької ТКРС окунтурювались із поступовим набуттям довколишніми селами статусу літниськ і вакаційних колоній. Першим офіційний статус кліматичного курорту ще в останню третину XIX століття здобуло містечко Заліщики, згодом літниськово-рекреаційні функції набули такі суміжні подільські поселення, “нанизані” вздовж сточища Дністра, як Старі Заліщики, Печорна, Зелений Гай, Добрівляни, Городок, Виноградне й Зозулинці. Значна робота з рекреаційного освоєння даного терену проводилася краєзнавче-туристичними організаціями Тернопільського воєводства. А наприкінці 30-х рр. XX століття межі Подністровського відпочинково-туристичного ареалу сягнули Окопів Святої Трійці (незважаючи на їх прикордонний статус).

## Podsumowanie

Таким чином, Заліщицька ТКРС зайняла у тогочасній Польській республіці унікальну рекреаційну нішу серед понад 260 офіційних курортів державного значення. Заліщики з успіхом позиціонували себе на ринку як:

- кліматолікувальний курорт з унікальним набором сприятливих мікрокліматично-погодних показників, *пріоритетно рекомендований* медиками-курортологами для дітей з ослабленим імунітетом, хворих на сухоти і хронічні легеневі недуги, стани після перенесення запалення легенів і грипу, запалення нирок, а також нервові захворювання (центральної і периферичної нервової системи) і т. і. [див. 39];
- єдиний в Польщі ефективний курорт для хворих на недокрів’я (анемії) з огляду на насичене киснем повітря та місцеве червоне вино, багате на залізо та інші корисні для кровотворення макроелементи;
- гідротерапевтичний курорт для людей із захворюваннями опорно-рухового апарату тощо;
- гомеопатично-дієтологічний курорт з унікальними методиками енотерапії (лікування вином за взірцем французьких курортологів) та овочево-фруктових дієт, рекомендований польськими медиками-курортологами для осіб з різними

проявами авітамінозу, рахіту, сповільнення росту, ожиріння і порушення обміну речовин, ослабленим хронічними захворюваннями імунітетом і т. і.;
- пляжно-відпочинковий курорт сімейного типу для тривалого літникарювання родин з дітьми;
- курорт для активної молоді з унікальними можливостями для занять популярними видами водного спорту та самодіяльно-екскурсійного мандрівництва теренами, унікальними в природно-ландшафтному, історико-меморіальному й етнографічному відношеннях.

Зі шпальт тогочасної польської туристичної періодики можемо сформувати узагальнений образ (бренд) Заліщиків як ідеальної місцини для оздоровлення сонцем, водою і багатими на вітаміни південними фруктами, найтеплішого в країні і вельми модного курорту з модерною пляжною інфраструктурою, сучасними закладами гідрокліматотерапії, поміркованою ціновою політикою, розмаїтими можливостями занять водними видами спорту, скелелазінням, спелеологією, відвідуванням легендарних замків давньої Речі Посполитої, овіяних славою середньовічних героїв, унікальною можливістю відвідати місцину, де сходяться кордони Польщі, СРСР та Румунії.

## Przypisy


[1] "Przegląd Zdrojowo-Kąpielowy i Przewodnik Turystyczny: czasopismo Polskiego Towarzystwa Balneologicznego dla popierania rozwoju polskich uzdrowisk", Drukarnia „Głosu Narodu" w Krakowie, Kraków 1925, nr 7.
[2] "Polska Gazeta Lekarska" 1927, nr 43.
[3] "Kosmos" 1928, T. 53, z. II–III.
[4] "Tecza" 1928, nr 18.
[5] T. Kunzek. *Nasze Podole. Opis krajoznawczo-turystyczny województwa tarnopolskiego*, Tarnopol 1930.
[6] J. Schwartz. *Zaleszczyki i okolica. Przewodnik krajoznawczy*, Tarnopol 1931.
[7] Fr. Parymończuk. *Czynniki lecznicze klimatu Zaleszczyk*, Zaleszczyki 1936.
[8] *Po słońce do Zaleszczyk*, Zaleszczyki 1937.
[9] *"Winobranie" w Zaleszczykach* [w:] "Turystyka : Miesięcznik" 1936, nr 7, s. 13, nr 8, 3-4; *Winobranie w Zaleszczykach od 15-30 września 1937 r.*, Zaleszczyky 1937.
[10] *Przewodnik po województwie Tarnopolskiem: z mapą*, Tarnopol 1928.
[11] S. A. Lewicki, M. Orłowicz, T. Praschil. *Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicyi obejmujący zdrojowiska, uzdrowiska, miejscowości klimatyczne oraz miejscowości posiadające źródła mineralne, wreszcie stacye turystyczne i sportów zimowych*, wyd. Grafil, Lwów 1912, 360 s.
[12] Sabatowski dr. *Klimatoterapja i hydroterapja ogólna i zdrojowiskowa*, Lwów 1923; Sabatowski dr. *Nasze Zdroje: przewodnik po polskich zdrojowiskach, stacjach klimatycznych i kąpielach morskich*, Lwów 1931.
[13] L. Korczyński, A. Sabatowski i in. Uzdrowiska polskie. Przewodnik po uzdrowiskach zrzeszonych w Związku Uzdrowisk Polskich, wyd. Helikon, Warszawa 1932.
[14] Jotsaw. *Z Łodzi do Wschodnich Karpat : Worochta, Żabie, Jaremcze, Kuty, Zaleszczyki*, Druk. Państwowa, Łódź 1927.
[15] *Przewodnik po uzdrowiskach i letniskach polskich*, pod. red. Cz. Rokickiego, nakładem Cz. Rokickiego, wyd. 3, Warszawa 1928.
[16] *Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-1932 r*. Pod. red. H. Piotrowskiego, Wyd. II, Zaklad Graf. B. Padrecki i S-ka z. o. o., Warszawa 1931.

[17] *Przewodnik po Polsce w 4 tomach. T.2 : Polska Południowo-Wshodnia*, pod. red. S. Lenartowicz, b.n.w., Warszawa 1937.
[18] Див., напр.: *Skorowidz hotelowy Rzeczypospolitej Polskiej : spis hoteli, pensjonatów, zajazdów, sanatorjów, lecznic itd*., Kraków 1930.
[19] Див., напр.: Grzesiowska-Skowrońska J. *Polski Meran – Zaleszczyki naszego wieku* [w:] "Cracovia Leopolis" 2002, nr 1.
[20] S. Lewicki, M. Orłowicz, T. Praschil. *Przewodnik...*, s. 25.
[21] М. Рутинський, О. Стецюк. *Туристичний комплекс Карпатського регіону України : Монографія*, Книги – XXI, Чернівці 2008.
[22] *Po słońce do Zaleszczyk…*, s. 1-2.
[23] *Po słońce do Zaleszczyk…*, s. 6.
[24] T. Kunzek. *Nasze Podole...*, s. 15.
[25] *Po słońce do Zaleszczyk…*, s. 6.
[26] *Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-1932 r...*, s. 310.
[27] *Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-1932 r...*, s. 310.
[28] *Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-1932 r...*, s. 310.
[29] *Po słońce do Zaleszczyk…*, s. 7.
[30] *Przewodnik po województwie Tarnopolskiem...*, s. 100.
[31] *Przewodnik po Polsce...*, s. 354.
[32] *Przewodnik po województwie Tarnopolskiem...*, s. 101.
[33] L. Korczyński, A. Sabatowski i in. Uzdrowiska polskie..., s. 170.
[34] *Po słońce do Zaleszczyk…*, s. 8-9.
[35] *Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-1932 r...*, s. 310.
[36] *Przewodnik po województwie Tarnopolskiem...*, s. 103.
[37] М. Рутинський, О. Стецюк. *Туристичний комплекс…,* с. 37.
[38] T. Kunzek. *Nasze Podole...*, s. 16.
[39] Fr. Parymończuk. *Czynniki lecznicze klimatu Zaleszczyk...*, s. 2-20.

**Mychajło Rutyński,**
PhD., doc. Katedry turystyki
Wydziału Geograficznego Uniwersytetu Lwowskiego im. Ivana Franki

79000, Ukraine, Lwów, ul. Doroshenka, 41, k. 4.
e-mail: rytynskij@ua.fm